

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Венгрия Ю.В.

КВАЛІФІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ» В КОЛІЗІЙНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 341.9

Постановка проблеми. Правове регулювання договірних зобов'язань займає вагомe значення в приватному праві будь-якої держави, а норми, які регулюють договірні зобов'язання, займають важливе місце в міжнародному приватному праві. За допомогою цих норм регулюється широке коло приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом: міжнародна купівля-продаж, оренда, створення виробничих та інших об'єктів за кордоном, міжнародні перевезення, міжнародне кредитування тощо [1, с. 251-252]. При цьому, іноземний елемент може проявлятися у випадках, коли однією із сторін договору виступає іноземна особа або виконання договірного зобов'язання здійснюється повністю чи частково на території іноземної держави, або договір укладений відносно майна, яке знаходиться за кордоном і т.д. Саме при регулюванні таких договорів в міжнародному приватному праві використовуються такі методи, як матеріально-правовий та колізійний [2, с. 19, 24].

Матеріально-правовий метод полягає в безпосередньому застосуванні до договірних зобов'язань норм права, які призначені для регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, без пошуку права, що підлягає застосуванню. Але, на відміну від звичайного (внутрішнього) приватноправо-

вого договору договори, які ускладнені іноземним елементом, пов'язані з правовими системами різних країн (як мінімум двох), тому виникає і питання про те, право якої держави слід застосувати до таких договірних зобов'язань. В такому випадку буде використовуватися колізійний метод регулювання, в основі якого лежить пошук (за допомогою колізійних норм) права держави, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань, ускладнених іноземним елементом.

Мета статті полягає в тому, що для застосування колізійної норми до договірних зобов'язань необхідно надати чітке визначення поняттю «договірні зобов'язання» в контексті колізійного права або слід провести його кваліфікацію та роз'яснити зміст цієї юридичної категорії, яка складає обсяг і прив'язку норми, оскільки остаточного та єдиного визначення даного терміну в міжнародному приватному праві не дає жоден із науковців.

Виклад основного матеріалу. Колізійне регулювання договірних зобов'язань в країнах-членах ЄС донедавна здійснювалося Римською конвенцією про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань, яку було прийнято 19 червня 1980 р. [3]. Однак, 14 січня 2003 р. Європейська комісія представила проєкт так званої «Зеленої книги» [4], в якому піднімалося питання про необхідність трансформації Римської конвенції 1980 р. про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань, у правовий інструмент ЄС (регламент або директиву) та її суттєвої модернізації [5, с. 187]. Таким чином, 17 червня 2008 р. було прийнято Розпорядження Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 593/2008 про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань (Регламент «Рим I») [6]. Регламент «Рим I» вступив в силу 24 липня 2008 р. і підлягає застосуванню на всій території ЄС, окрім Королівства Данії, з 17 грудня 2009 р. (статті 28, 29 Регламенту «Рим I»).

В Україні, натомість, колізійне регулювання договірних відносин здійснюється на основі розділів 4 та 6 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. (статті 34-35, 43-47).

Враховуючи той факт, що Римська конвенція 1980 р. була заміщена Регламентом «Рим I», вона повністю не втрачає свою силу, оскільки відповідно до ст. 28 Регламенту «Рим I» останній застосовується лише до договорів, укладених після 17 грудня 2009 р. (за винятком Королівства Данії), а до договорів, що були укладені раніше буде застосовуватися надалі Римська конвенція 1980 р.

Щодо кваліфікації самого ж поняття «договірні зобов'язання», доцільно здійснювати тлумачення його змісту, використовуючи Регламент «Рим I», частково залучаючи Римську конвенцію 1980 р., оскільки остання зберігає юридичну силу для Королівства Данії і тому, що в даному питанні Регламент «Рим I» не вносить радикальних змін, порівняно з Римською конвенцією 1980 р., а лише є вдосконаленим актом в результаті застосування Римської конвенції 1980 р. протягом тривалого часу.

Вжите в п. 1 ст. 1 Регламенту «Рим I» поняття «договірні зобов'язання» є ключовим та єдиним елементом, який визначає матеріальну сферу застосування цього документу. В самому ж тексті Регламенту «Рим I» (як і в Римській конвенції 1980 р.) відсутнє визначення цього поняття, тому що творці Регламенту «Рим I» (як і Римської конвенції 1980 р.) вважали досягнення певного компромісу з цього питання складним і неможливим, зважаючи на різноманітність думок та тлумачень в національних правових системах різних держав, що підписали Регламент «Рим I». Як виникає з висновку Європейського економічного і соціального комітету щодо проекту Розпорядження Європейського парламенту і Ради про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань 2005 р. [7, с. 58], головним завданням перед творцями Регламенту «Рим I» постало створення такого акту, який би міг якнайширше охопити значення терміну «договірні зобов'язання», що в деяких ситуаціях могло б зробити певні обмеження, якби існувало конкретне легальне визначення цього поняття.

Взявши до уваги Римську конвенцію 1980 р., у висновку Європейської комісії щодо проекту конвенції [8] було зазначено, що здійснення тлумачення поняття «договірні зобов'язання» покла-

датиметься на Суд Європейського співтовариства (хоча насправді жодного рішення цей суд щодо тлумачення її основних положень так і не видав). Таку ж норму закріплено і в обох протоколах до Римської конвенції 1980 р. [9, с. 34]. Перший протокол надав можливість національним судам Європейського співтовариства звертатися до Суду Європейського співтовариства за рішеннями про тлумачення положень Римської конвенції 1980 р., а другий протокол поклав під юрисдикцію Суду Європейського співтовариства здатність видавати рішення щодо тлумачення положень Римської конвенції 1980 р. всім національним судам Європейського співтовариства, якщо такі звернуться. Хоча, норми, закріплені в цих двох протоколах, не повністю співпадали з положеннями ст. 234 (*ex Article 177*) Договору про заснування Європейського співтовариства [10].

Сьогодні право видавати рішення щодо тлумачення положень Регламенту «Рим I» надано Суду ЄС п. б) абз. 1 ст. 267 (*ex Article 234 TEC*) Договору про заснування ЄС, де вказано, що Суд ЄС наділений юрисдикцією видавати попередні рішення щодо дійсності і тлумачення актів, прийнятих органами, організаціями, підрозділами та органами ЄС [11].

Для кваліфікації поняття «договірні зобов'язання» варто звернути увагу на ст. 18 Римської конвенції 1980 р. в якій говориться, що при тлумаченні та застосуванні уніфікованих норм повинен враховуватися їх міжнародний характер і необхідність досягнення однаковості в їх тлумаченні та застосуванні. Подібного положення в Регламенті «Рим I» немає, проте це не применшує його вагу на фоні Римської конвенції 1980 р. Тому, під час здійснення інтерпретації поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві ЄС, варто використовувати класичні методи тлумачення [12, с. 37]:

- лінгвістичний – йдеться про буквальне розуміння положень Регламенту «Рим I», беручи до уваги той факт, що всі мовні версії (а їх є аж 23) є однакові з точки зору автентичності;
- телеологічний – береться до уваги мета прийняття Регламенту «Рим I», мається на увазі створення єдиних колізійних

норм права, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань в ЄС.

Здійснення конкретизації змісту поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві ЄС тісно пов'язане з проблемами кваліфікації. В ситуаціях, що виникають в національних правових системах без залучення іноземного елементу або із ним правова кваліфікація юридичних понять покладається на суд чи органи відповідної держави. Для прикладу, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. при визначенні права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. Але, в міжнародному приватному праві питання кваліфікації юридичних понять залежить виключно від права, яке буде застосовуватися до тих чи інших відносин, відповідної держави. Процес кваліфікації в міжнародному приватному праві не тільки розуміється як інтерпретація колізійної норми, але й також як процедура визначення умов застосування колізійних норм [13, с. 16].

Загалом, під кваліфікацією слід розуміти саме тлумачення або інтерпретацію колізійних норм із застосуванням основних стандартів тлумачення в національних правових системах задля здійснення більш вдалого тлумачення юридичного поняття в приватному праві відповідно до конкретних випадків (фактичних обставин), до яких застосовуватиметься колізійна норма; при цьому такі випадки (фактичні обставини) мають відповідати об'єму та прив'язці колізійної норми.

Договірні зобов'язання є однією із основних умов застосування як і Римської конвенції 1980 р., так і Регламенту «Рим І». Поняття «договірні зобов'язання» є юридичною категорією та оцінка такої правової конструкції повинна відбуватися відповідно до приписів права або ж кваліфікація має бути здійснена відповідно до норм закону. Звідси виникає питання про те, який правовий порядок для розв'язання цієї проблеми буде найбільш доцільним. Щодо цього, в основі кваліфікації відповідно до на-

ціонального міжнародного приватного права країна-члена ЄС є чотири позиції:

1. Значення термінів, які містить колізійна норма повинне бути ідентичним до значення тих же термінів в матеріальному праві держави, яка розглядає відповідну справу, зважаючи на той факт, що суд, який розглядає справу, найкраще застосовує національне право своєї держави, оскільки на її території він здійснює свою функцію.

2. Кваліфікація юридичних понять, які знаходяться в колізійній нормі, повинна здійснюватися згідно матеріального права національної правової системи до якої відсилає колізійна норма, тобто відповідно до *legis causae* [14, с. 48]. Однак така точка зору має небагато прихильників, оскільки вона обтяжена логічною помилкою *petitium principii*, яка за передумову приймає те, що повинно бути доведено. Тому, такий метод не може бути застосований для кваліфікації юридичних понять, що вжиті в Регламенті «Рим I» чи в Римській конвенції 1980 р.

3. Кваліфікація *legis fori* передбачає особливий характер застосування колізійних норм, з врахуванням їх конкретних цілей [15, с. 139]. Тлумачення юридичних понять, що містяться в колізійних нормах здійснюється незалежно від того, як вони трактуються в матеріальних нормах національних правових систем. Але з іншої сторони, колізійні норми, не дивлячись на їхній міжнародний характер, є частиною національних правових систем кожної держави-члена ЄС і походять від того ж самого законодавця, що і матеріальні норми, в зв'язку з чим, тлумачення юридичних понять повинно здійснюватися спільно з тлумаченням рівнозначних термінів, які знаходяться в інших правових актах, що є частиною національної правової системи. Окрім того, кінцевим результатом цього методу є співвідношення однієї колізійної норми з іншими колізійними нормами, які утворюють єдину систему.

4. Автономна кваліфікація полягає в тому, що кваліфікація понять в колізійних нормах повинна здійснюватися без звернення до окремих матеріально-правових норм із застосуванням порівняльно-правового методу (проведення порівняння змісту юри-

дичних понять в різних національних правових системах). Застосування такого методу кваліфікації юридичних понять судами різних держав повинно здійснити створення спільної термінології, а також спільних засад в основі міжнародного приватного права [16, с. 53]. Незважаючи на те, суд якої держави буде розглядати справу, попри те, що буде застосовувати колізійні норми *legis fori*, у всіх наступних справах буде використовуватися те ж саме право, що підлягає застосуванню відповідно до колізійної норми. В кінцевому результаті це спричинить ліквідацію *forum shopping*, коли сторона намагається так створити правову ситуацію, щоб судом, який буде розглядати її справу був суд, який ухвалить якнайсприятливіше для цієї сторони рішення [17, с. 115].

На практиці часто виникає ситуація, коли правовий порядок держави (матеріальне право *legis fori* або будь-яке інше матеріальне право, що підлягає або може підлягати застосуванню) кваліфікує поняття «зобов'язання» як поняття «договірні зобов'язання», тобто як договір, а тому суд цієї держави повинен, з урахуванням міжнародного кваліфікаційного елемента, застосовувати в такому випадку норми Регламенту «Рим I» або Римської конвенції 1980 р., колізійний припис яких відсилає до правових систем *common law*. Проте, у зв'язку з відсутністю одного істотного для *common law* елемента договору, т.зв. *consideration*, можна дійти до висновку про недійсності договору і тоді відносини будуть недоговорні [18].

Варто зауважити, що поняття «договірні зобов'язання» не можна в жодному випадку тлумачити згідно права держави, до якого відсилає Регламент «Рим I» чи Римська конвенція 1980 р. Автономну кваліфікацію поняття слід здійснити ще до моменту застосування Регламенту «Рим I» чи Римської конвенції 1980 р., оскільки автономна кваліфікаційна оцінка дасть відповідь на питання чи Регламент «Рим I» та Римська конвенція 1980 р. буде взагалі застосовуватися до конкретного випадку. Крім того, використання аналогії відповідно до ст. 10 Римської конвенції 1980 р. або ст. 12 Регламенту «Рим I» чи іншого способу розв'язання даного питання, зазначеного в обох актах, не є допустимим. Мож-

ливим є тільки застосування автономної кваліфікації із врахуванням основних характерних рис договірної зобов'язання згідно із засадами *common law*. На потребу автономної кваліфікації поняття «договірні зобов'язання» і ствердження того, чи конкретні відносини містяться в предметній сфері застосування Регламенту «Рим I» або Римської конвенції 1980 р. національні суди не мають права здійснювати кваліфікацію ані відповідно до будь-яких положень внутрішнього законодавства іншої держави-члена ЄС, ані відповідно до договірних угод між окремими третіми країнами (не членами ЄС), ані відповідно до свого національного законодавства.

Концепція поняття «договірні зобов'язання» повинна бути автономною. Інтерпретація цього поняття має постати універсальною та незалежною від національних правових систем держав-членів ЄС. Важливе значення для кваліфікації поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві має п. 1 ст. 5 Регламенту «Брюссель I», в якій є посилання на проведення інтерпретації цього терміну. Суд ЄС у справі *Petra Engler v Jamus Versand GmbH* містить положення, що поняття «договірні зобов'язання» охоплює «вільно погоджене правове зобов'язання однієї особи по відношенню до іншої» [19]. Але, така інтерпретація понять в колізійному праві має приймати до уваги *cum grano salis*. Суд ЄС хоча і надав тлумачення поняття «договірні зобов'язання» у зв'язку із п. 1 ст. 5 Регламенту «Брюссель I», проте сенс та мета цього положення, очевидно, відрізняються від сенсу та мети ст. 1 Регламенту «Рим I». Тому, це означає, що обидва значення поняття «договірні зобов'язання» не завжди будуть однакові в двох вищезгаданих документах [20, с. 60, 65-66].

Висновки. Як бачимо, здійснити кваліфікацію поняття «договірні зобов'язання» не так і просто, оскільки потрібно:

- зважити всі можливі позиції та погляди науковців і практиків в галузі європейського міжнародного приватного права;
- скасувати диференціацію тлумачень понять національними правовими системами держав-членів ЄС;

- здійснити єдину інтерпретацію основних понять, закріплених в нормах Регламенту «Рим I» всіма 23-ма державними мовами ЄС (в тому числі і українською мовою для України, як потенційного члена ЄС) задля однакового та автентичного розуміння значення одних і тих же положень;

- ліквідувати відмінність між розумінням змісту однакових термінів в обох чи більше міжнародних актах (на зразок Регламенту «Рим I» та Регламенту «Брюссель I») тощо.

Кваліфікацію основних термінів, закріплених в положеннях Регламенту «Рим I», в т.ч. поняття «договірні зобов'язання», слід покласти саме на Суд ЄС, а останній повинен видати відповідне рішення щодо універсалізації та однаковості розуміння значення термінів, зазначених в міжнародних нормативних документах, що значно полегшило б подальшу роботу національних судів держав-членів. Поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві ЄС повинне охоплювати правове зобов'язання однієї сторони у відношенні до іншої чи навпаки, засноване на вільному волевиявленні та взаємному погодженні (автономія волі) сторін виключно у цивільній та торговельній (комерційній) сферах (*авт.* із врахуванням п. 1 ст. 1 Регламенту «Рим I»).

1. *Francisco J. Garcimartín Alférez, New issues in the Rome I Regulation: the special provisions on financial market contracts / Yearbook of Private International Law. Volume X (2008). Edited by Petar Šarčević, Andrea Bonomi, Paul Volken. European law publishers GmbH, Munich, and Swiss Institute of Comparative Law, 2009. XVI. – Pp. 251-252.*
2. *Prawo prywatne międzynarodowe / aut. M. Pazdan. Wydanie 13. – Wydawnictwo «LexisNexis». – Katowice. – 2010. – S. 19, 24.*
3. *Convention on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980 (80/934/EEC). OJ of EU, L 266 du 9.10.1980. – P. 1-19.*
4. *Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation (presented by the Commission). Brussels du 14.1.2003. COM (2002) 654 final.*
5. *Виноградов А.А. «Рим I» и «Рим II» – вопрос выбора? // Вестник МГИМО – Университета. – 2010. – №1(15). – С. 187-188.*

6. *Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) // Official Journal of European Union, L 177 du 4.7.2008. – P. 6-16.*
7. *Opinion of the European Economic and Social Committee on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I) // Official Journal of the European Union, COM(2005) 650 final – 2005/0261 (COD). – C 318/10 du 23.12.2006. – P. 58.*
8. *Opinia KE dotycząca ostatecznego projektu konwencji z 17 marca 1980 r., Dz. Urz. WE L 94 z dnia 11 kwietnia 1980 r.*
9. *First Protocol of 1988, the Second Protocol of 1988 annexed to Rome Convention on the law applicable to contractual obligations 1980 // Official Journal of the European Union. – C 027 du 26.01.1998. – P. 34-46.*
10. *Consolidated version of the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union. 97/C 340/03 du 10.11.1997. – Art. 234 (ex Art. 177).*
11. *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. 2010/C 83/01 du 30.3.2010. – P. 164.*
12. *T. Szurski, Umowy w prawie międzynarodowym prywatnym USA // Prawo w Handlu Zagranicznym. – 1965. – № 9. – S. 37-42.*
13. *P. Mostowik, Bezpodstawne wzbogacenie w prawie prywatnym międzynarodowym. Warszawa. – 2006. – S. 16.*
14. *M.A. Zachariasiewicz, W. Popiołek, Znaczenie pojęć «chwila» i «miejsce zawarcia umowy» w ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 roku // Problemy prawne handlu zagranicznego. – 1981, t 5. – S. 48.*
15. *M. Pilich, Aktualne problemy stosowania prawa prywatnego międzynarodowego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych // Problemy prawa prywatnego międzynarodowego. – 2008, t. 3. – S. 139-158.*
16. *M. Wojewoda, Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych. – Warszawa. – 2007. – S. 53.*
17. *M. Bogdan, Concise introduction to EU private international law. – Groningen. – 2006. – P. 115.*
18. *The Decision of England and Wales Court of Appeal (Civil Division), January 26, 2001. Case No. A3/2000/2385 – Raiffeisen Zentralbank*

Österreich AG v An Feng Steel Co. Limited & Ors, Five Star Trading LLC.

19. *Judgment of the Court (Second Chamber) of 20 January 2005. – Petra Engler v Janus Versand GmbH. – Reference for a preliminary ruling: Oberlandesgericht Innsbruck – Austria. – Brussels Convention – Request for the interpretation of Article 5(1) and (3) and Article 13, first paragraph, point 3 – Entitlement of a consumer to whom misleading advertising has been sent to seek payment, in judicial proceedings, of the prize which he has ostensibly won – Classification – Action of a contractual nature covered by Article 13, first paragraph, point 3, or by Article 5(1) or in matters of tort, delict or quasi-delict by Article 5(3) – Conditions. – Case C-27/02.*
20. *D. Martiny, Neue Impulse im Europäischen Internationalen Vertragsrecht // Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. – 2006. – P. 60 et seq., p. 65-66.*

Венгринюк Ю.В. Кваліфікація поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві Європейського Союзу

Досліджується проблема кваліфікації поняття «договірні зобов'язання» в колізійному праві Європейського Союзу в контексті Регламенту «Рим І» та Римської конвенції 1980 р. – основоположних уніфікованих актів колізійного права ЄС в сфері договірних зобов'язань.

Ключові слова: кваліфікація в міжнародному приватному праві, договірні зобов'язання, Регламент «Рим І», Римська конвенція 1980 р., європейське міжнародне приватне право, Європейський Союз, Суд ЄС.

Венгринюк Ю.В. Квалификация понятия «договорные обязательства» в коллизионном праве Европейского Союза

Исследуется проблема квалификации понятия «договорные обязательства» в коллизионном праве Европейского Союза в контексте Регламента «Рим I» и Римской конвенции 1980 г. – основоположных унифицированных актов коллизионного права ЕС в сфере договорных обязательств.

Ключевые слова: квалификация в международном частном праве, договорные обязательства, Регламент «Рим I», Римская конвенция 1980 г., европейское международное частное право, Европейский Союз, Суд ЕС.

Vengrynyuk Y.V. Qualification of the notion “contractual obligations» in conflict of laws of the European Union

This article researches the qualification of the notion “contractual obligations» in conflict of laws of the European Union in context of Rome I Regulation and Rome Convention 1980 – the fundamental unified acts in conflict of laws of the European Union in the scope of contractual obligations.

Keywords: qualification in private international law, contractual obligations, Rome I Regulation, Rome Convention 1980, European private international law, European Union, Court of the EU.